

Vincas URBUTIS

*Vilniaus universitetas***PASTABOS DĒL LATVIŪ KALBOS ATLASE AIŠKINAMŪ ŽODŽIŪ KILMĒS**

Apžvelgiant latviŪ kalbos tarmiŪ atlaso neseniai pasirodžiusį leksikos tomą (LAL *), buvo mēginta probēgšmais paliesti bei apibendrinamai įvertinti ir jame esančias etimologijos užuominas (rec. žr. Blt XXXV (2) 251–258). Čionykščių pastabŪ paskirtis jau kitoniška – ne tiek svarbu tas komentaruose nuosekliai prirašinėjamas užuominas (ir tuo pačiu visą atlasą) įvertinti, kiek pirmiausia toliau aiškintis atlase kliudytŪ žodžiŪ kilmę, jeigu ji dar nepakankamai nušviesta (ir ne tik atlase, bet ne kartą apskritai ligšiolinėje etimologijos literatūroje).

1. La. trm. *ābelnīca* ir priesaga *-nīca*. Apžvelgiant 1 žml. kartografuotus obels pavadinimus, rytŪ Latvijoje paplitę *ābelnīca*, *ābulnīca* (ir pan.) dēl priesagos *-nīc-* palyginami su priesaginį *-n-* turinčiais pr. *wobalne*, le. *jabłoń*, bet po to dēl la. *-nīca* ir lie. *-nyčia* kartu dar nurodoma žiūrėti E n d z e l ī n s LVG 363 (LAL 36). Tokiam svyravimui bei dviprasmiškumui nėra jokio pamato. Priesagos *-nīca* slaviška kilmė *ābelnīca* tipo žodžiuose tiek pat aiški, kaip ir kokuose nors kituose. Sunku būtų įžiūrėti net kokią atskiresnę funkciją (neva atsiradusią pačioje latviŪ kalboje). Gretimų baltarusių kalboje yra kai kurių medžių, krūmŪ pavadinimų su *-(н)ица*, darybiškai santykiaujančių su jų vaisių, uogŪ pavadinimais. Panašių pavadinimų pasirodymas rytŪ Latvijoje matyti ne vien iš pirmojo, bet ir dar vieno kito atlaso žemėlapio. Tarp 2 žml. kriaušės pavadinimų yra *bumbērnīca* (ir pan.) šalia *bumbēre* (ir pan.), be to, ten pat dar ret. *grušķinīca* šalia *gruška* (37 t.). Kalbant apie vyšnios pavadinimus (3 žml.), primenamas jau iš anksčiau žinomas ret. *ķirsnīca* (39) šalia *ķirsis*. Tarp žemuogių pavadinimų 23 žml. kartografuojamas rytuose plačiai pažįstamas *zemnīcas*, su kuriuo pačios atlaso sudarytojos palygina br. *земляніцы*, r. *земляница* (74 t.). Aiškinantis rytinių latviŪ šnektŪ augalŪ pavadinimus su slaviškos kilmės pabaiga *-(n)īca* bent kiek informacijos dar teikia, nors šiaip jau atskiresnis būdamas, mėlynių (23 žml.) pavadinimas *melnīcas*, komentaruose darybiškai palygintas su r. *черница* (76; galima pridurti, kad yra ir br. trm. *чарніцы*, *чарніца*).

* Latviešu valodas dialektu atlants. Leksika. Karšu un komentāru autori B. Bušmane, B. Laumane, A. Stafecka u. c. Darba zin. vad. B. Laumane. (Latvijas Zinātņu akadēmijas Latviešu valodas institūts un Literatūras, folkloras un mākslas institūts). Rīga, Zinātne, 1999 (karšu mape 1995).

2. Lie. trm. *ābrē*. Dēl 77 žml. B dalyje kartografuojamo la. *abra* „duonkubilis“ kilmės komentaruose (181) tenkinamasi tokiu priedašu skliausteliuose: „sal. liet. *ābrē* 'Bottich, Kübel' ME I 6, LEV I 54“. Nurodytas lie. *ābrē*, deja, ničnieko negali pasakyti dėl la. *abra* etimologijos. Lie. *ābrē* (*àbrē*), *abrà* „duonkubilis“ tevartojamas siauru ruožu palatvėje nuo N. Akmėnės iki Žeimėlio, ir tai tik, kaip atrodo iš LKA I 25 žml., pagrečiui su lietuviškais sinonimais *dúonkubilis* ar *dúonkepis*, tad tikriausiai yra ne kas kita kaip leticizmas (iš la. *abra*, trm. ir *abre*), ir dėl to teisingai perspėta jau LKA I 76. Vadinasi, dabar ir ateityje aiškinant la. *abra* nebereikėtų žvalgytis į lie. *ābrē*, kaip tai yra darę Būga I 305, III 298, Endzėlynas ME I 6, Fraenkel 1, Karulis I 54 t., klaidingai laikydami jį pačių lietuvių (indigeniu) žodžiu. Beje, LKŽ I² 12 *ābrē* reikšme „gilus lovys misai tekinti“ nurodytas net iš Utenės, tad dėl atskiresnės reikšmės ir geografijos lyg ir labiau panašus į savo pačių žodį. Pakankamo pamato skirti du žodžius *ābrē* – leticizmą ir savo pačių – vis dėlto nėra. Viena, tokia reikšme *ābrē*, kaip matyti iš to paties LKŽ, pažįstamas ir minėtame palatvės ruože (iš Skais(t)girio), kur, tarp kitko, ir daugiau panašių siauresnių reikšmių ar gal tik bendresnės reikšmės „lovys, gelda“ žodžio specialesnio pavartojimo atvejų. Antra, nėra garantijos, kad *ābrē* – iš seno uteniškių pažįstamas žodis, o ne koks atneštinis (gal kaip aludarių terminas) ar net vien iš kažkokio atėjūno, o ne tikro uteniškio nugirstas (tarp kitko, pirmojo leidimo LKŽ I tome, redaguotame Balčikonio, to žodžio iš Utenos dar nebuvo).

3. La. trm. *aitaški* – žr. 26 atskaidą (*pelaški*).

4. La. trm. *blusīne*. Dėl reto, tik iš vienos šiaurinės latgalių šnektos težinomo paprastojo kiečio (*Artemisia vulgaris* L.) pavadinimo (19 žml.) *blusīne*, susijusio su *blusa* „blusa“, spėjama, kad taip pavadinta gal dėl augalo smulkių žiedų (66). Kitose kalbose pasitaikantys iš vabzdžių pavadinimų pasidaryti šios ar kurios kitos kiečių rūšies pavadinimai paprastai aiškinami tuo, kad augalas dėl aštraus kvapo vartotas tiems vabzdžiams (musėms, mašalams, kandims, blusoms...) atbaidyti ar naikinti, plg. paprastojo kiečio pavadinimus v. *Fliegenkraut* (trm. *Flgenkrut* ir kt., Marzell WDP I 439), ang. *mugwort*, o ypač (dėl rėmimosi blusos pavadinimais) v. trm. *Flaukraut* „A. absinthium L., kartusis kietis, metėlė“, pranc. *herbe aux puces* „t. p.“ (t. p., 424), v. trm. *Flohkruud* „A. meritima L.“, *Lapkrüür* „t. p.“, *Nôbekryd* „t. p.“ (t. p., 432).

5. La. trm. *buļbāji*, *mātrāji* (*mętrāji*) ir panašūs priesagos *-āji* veidiniai. Bulvienoju pavadinimams skirta 45 žml. komentaruose rašoma: „Latgalė ir pazįstami nosaukumi *mātrāji*, *mętrāji* (sal. *mętra* 'Minze; Blätterstengel' ME II 622; LLVV V 188). Šai arealā sastopami arī vėl citi kartupeļu lakstu nosaukumi, kas atvasināti ar piedēkli *-āj-* resp. ar izskaņu *-āji*: *buļbāji*, *guļbāji*, *kartupāji* (semantiski līdzīgi darināti nosaukumi baltkrievu izloksnēs, piem., *бульбóўнік*, sk. ДАБМ 281) un *salmāji*“ (113). Čia lyg ir prasišviečia klaidingas suvokimas, kad tokie

priesagos *-āji* vediniai – latgalių (jų žodžių darybos) skirtybė, ir dar tokia, kuri juos artina su kaimynais baltarusiais. Iš tikrųjų yra kitaip – užkliuvę latgališki bulvieno-
jų pavadinimai yra visai dėsningai pasidaryti prisilaikant latvių kalbai įprasto prie-
sagos *-āji* darybos tipo, leidžiančio iš kultūrinių augalų (javų, daržovių) ir uogų
pavadinimų vesti atsakančius daugiskaitinius stiebų (šiaudų, virkščių, uogieno-
jų) pavadinimus. Tokių vedinių vartojama daug kur, ne vien Latgaloje; pasitaiko jų ir
visai kitame Latvijos gale – Kurše. Dar daugiau, maždaug tokį pat priesagos *-ojas*
(dažniau dgs. *-ojai*, be to, esama ir kito kamiengalio variantų su *-ojis*, *-ojys*, *-ojus*,
taip pat išplėstinės priesagos *-ienojas*) darybos tipą turi ir lietuviai. Nemažai abiem
kalboms vienodų bei labai artimų vedinių, pvz.: *apīnāji* „apynójai“, *àuzāji* „avižójai
(-ojai)“, *mēļņāji* (: *mēllene* < *mēlnene* : *mēļns* „juodas“) „mēlynójai“ (: *mēlynē* :
mēlynas), *mīezāji* „miežojai“, *pupāji* „pupójai (-ojai)“, *pūrāji* (*pūrāji*²) „pūrų šiaudai,
kvietieniai, kvietienojai“, *rudzāji* (*rugāji*) „rujojai, džn. *rugienójai*“, *uôgāji* „uogójai,
-ojai (džn. *uogienójai*), *ziņāji* „žirniénójai“ ir kt. Tad istoriškai čia tikriausiai esama
abiem kalboms bendro darybos tipo, bent jau savo ištakomis bei pačia pradžia sie-
kiančio rytų baltų bendrystės laikus, nors dabar ir nebelengva tvirtai pasakyti, ku-
riuos sutampančius vedinius tiktų laikyti bendraisiais veldiniais. Ir vienoje, ir kitoje
kalboje tokia daryba yra aktyvi ir po šiai dienai. Tarp atskirų kalbų savarankiškų
naujadarų irgi pasitaiko sutampančių, bet tai jau kas kita – vėlesni paraleliniai ve-
diniai (iš toms kalboms bendrų – savo ar skolintinių – pamatinių žodžių). Prie to-
kių, be jokios abejonės, priklauso ir la. *būļbāji*², lie. *bulbójai*, *-ojai* (džn. *bulbienójai*,
bk. *bulvienójai*). Vienoje ir kitoje kalboje prie darybos tipo dar šlyja bent kiek žo-
džių veikiausiai su analogiškai gauta tokia pat priesaga, nes ir be jos jų jau turėta
maždaug tokia pat augalų stiebų (virkščių) reikšmė. Tokie kaip tik yra bulvieno-
jų pavadinimai la. *mātarāji*² (šalia *mātari* „t. p.“), *mātrāji*² (plg. ret. *mātras*² „t. p.“),
*mētrāji*² (plg. ret. *mētras* „t. p.“), *sālmāji*² (plg. *salmi* „šiaudai“), o nuo šių savo po-
būdžiu nesiskiria nė lie. trm. *kamienójai* „bulvienojai“ (šalia *kamīenai*, *kamiēnīai*
„t. p.“), *virktōjai* „(bulvių) virkščios“ (šalia *virksčīai*, *virksštys*, *virksčīos*, *virksštēs*
„t. p.“). Dar reikia pridurti, kad atsargiau būtų buvę *mētrāji* (ir kt.) nelyginti iš kar-
to su *mētra* „Minze (mėta)“ ir *mētra* „Blätterstengel, Staude“, nes tai, ko gero, kaip
jau yra įtaręs Endzelynas, du skirtingos etimologijos homonimai.

6. La. *čupa*, lie. trm. *čiupà* ir la. trm. *kupata*. Dėl la. *čupa* (*čupiņa*),
vieno iš (apskritos) šieno kupetos pavadinimų (68 žml.), skliausteliuose įrašytas
toks kilmės aiškinimas: „sal. liet. *čiupà* 'kaudze, kuškis, sauja', radn. latv. apv. *kupa*
'kaudze', sk. ME I 421, LEV I 192“ (153). Sunku įsivaizduoti, kad toks latvių žo-
džio siejimas su lie. *čiupà* ir tuo pat metu su la. *kupa*, fonetiškai visiškai neįmano-
mas, galėtų priklausyti Endzelynui. Ir iš tiesų, pasitikrinus matyti, kad nurodytoje
ME vietoje ne tik tokio siejimo, bet ir apskritai jokios užuominos dėl la. *čupa* „krū-
va“ kilmės nėra. Ir prie *kupa* „krūva“ ME II 317 tik tiek abejojant prirašyta, kad tai

galis būti arba slavizmas (iš *kupa* „t. p.“), arba slavų žodžio ir la. trm. *kupt* „gumu-
luotis“ giminaitis. Ten pat dar pridėta la. trm. *kupata* „šieno kupeta“ (s. v.), žinoma,
kaip dabar matyti iš LAL 68 žml., tik iš Latgalos nedidelės šnektų grupelės netoli
Lietuvos, reikėtų veikiau laikyti ne lie. *kùpeta* „t. p.“ atliepiniu, o iš pastarojo atsi-
radusiu lituanizmu (įprastinė latviams pabaiga *-ata* ir daugiau kur gali būti atsiradusi
vietoj *-ęta*). Sandūroje su sinonimų la. trm. *kapana* ir *gabana* arealais lituanizmas
kupata kontaminuodamasis dar yra davęs vienoje šnekteje *kupana* (nors yra ir lie.
ryt. ret. *kùpana* „kuokštas, sruoga“), o poroje kitų – *gubana* (gal ir *gubena*) „šieno
kupeta“. Kitaip santykiauja la. *čupa* ir lie. *čiupà*. Ir platesne reikšme „krūva“ lie.
čiupà težinomas siauručiu ruoželiu palei sienos su Latvija vakarinę atkarpą, todėl
jau LKŽ II 110 (ir II² 163) laikomas leticizmu. Pasirodžius, kad specialesne reikš-
me „šieno kupeta“ *čiupà* dar retesnis, randamas vos poroje žemaičių šnektelių iš
pačios palatvės, pakartotinai užsiminta, kad tai iš latvių paimtas žodis (LKA I 187).
Dabartinė LAL informacija, kad la. *čupa* „šieno kupeta“ pagrindinis arealas kaip
tik yra Latvijos vakarinėje dalyje, platokai pietuose susisiekdamas su Žemaičiais,
tik sutvirtina nuomonę dėl *čiupà* svetimos kilmės. Jei *čiupà* būtų iš seno lietuviškas,
niekas, rodos, netrukdytų jį sieti pirmiausia su *čiùpti* „griebti, stverti“, *čiáupti* „ver-
ti, mygti (lūpas, burną), taupiti“, *čiupinėti* „graibyti, lytėti“ (ir kt.), kuriuos Būga
toliau yra visai įmanomai sugiminiavęs su *táupti*, *taupýti*, *tupėti*, la. *taũpît*, *tupêt*, taip
pat *tupa* (*tupesis*) „šieno kupeta“ (B ū g a II 350, 360 t., 450). Gali pasirodyti, kad
dabar į šį kontekstą telieka vietoj lie. *čiupà* įterpti la. *čupa*, juo labiau, kad *tupa*
(*tupesis*, *tupezis*) irgi yra Latvijos vakaruose, ne sykį pagrečiui su *čupa* net tose pa-
čiose šnektose. Bet tokiu atveju liktų nepaaiškintas la. č-. Be to, vargiai būtų galima
remtis ir la. trm. *čupt* „čiupti, griebti“, *čupinât* (*-inêt*) „čiupinėti, graibyti, lytėti“,
nes tai, ko gero, gali būti lituanizmai. Šiuo tarpu gal perspektyviausiai turėtų atro-
dyti rekomendacija la. *čupa* (*čups*) „krūva, kupeta“ etimologiškai neskirti nuo ho-
monimiškai pateikto *čupa* „plaukų kuokštas, kuodas“, kuris laikomas slavizmu (ME
I 421). Tam, tarp kitko, bent kiek pritaria kito, mažesniojo, *čupa* arealo buvimas
rytuose (Latgaloje). Dėl semantikos galima priminti, kad sl. **čupъ*, **čupa* bei **čubъ*,
**čuba* „plunksnų ar plaukų kuokštas viršugalvyje, kuodas“ šen bei ten atskirose
slavų kalbose pasitaiko jau ir reikšme „guba (kupeta)“, plg. č. trm. *čuba* „(paūkš-
čio) kuodas“ ir „guba“, iš dalies br. *чуб* „kuodas“ ir trm. „kupstas, (javų) kuokštas“.
Germanų žodžiuose, kurie, kaip daugelis mano, galėtų būti giminiški, antroji reikš-
mė dar ryškiau išskyla, plg. v. *Schopf* „kuodas“ (bet trm. ir „pašiūrė, daržinė“ <
* „kūgis, stirta“), s. v. a. *scubil* „kuokštas, gabana“ ir v. *Schober* „(šieno) kūgis (ku-
peta), (javų) stirta“ (SP II 291 t., Kl u g e²³ 739 t.). Iš negiminiškų žodžių su pana-
šia reikšmių raida gal ypač tiktų nurodyti la. *gabana* „(šieno) kupeta“ šalia trm.
„kuokštas, gniūžtė, sauja“ (plg. ir lie. trm. *gābanà* „kuokštas, glėbelis; (ankštinių)
pėdas“).

7. La. trm. *diendārzis* žr. 21 (lie. *laidaras*).

8. Lie. *dragēs*. Su la. *dradži* „spirgai“ LAL 168 vienodai (kaip atliepiniai) palyginti ir lie. *dragēs*, ir pr. *dragios*, nė neužsiminus dabartinės nuomonės, kad iš Bretkūno težinomas *dragēs* „mielės“ bei iš vienos Prūsų lietuvių šnektos XX a. pradžioje dar užrašytas *dragēs* „stintų taukų nuosėdos“ veikiausiai tėra skolinys iš pr. *dragios* „mielės“ (žr. 113 išn. nurodytą Žulio straipsnį, t. p. *Mažiulis* I 217 t.).

9. Lie. trm. *dvānas* (rš. ret. *dvana*). Įprastinio la. *tvans* „tvaikas, smalkės“ tarminis „rimažodis“ *dvans* (*dvanums*) LAL 179 palygintas su lie. *dvana*. Nurodytoje ME vietoje Endzelynas, papildydamas Miülenbacho rankraščio straipsnį *dvans*, iš tiesų yra dar pridėjęs iš vienos šnektos morfologinį variantą *dvana* ir šalia skliausteliuose prirašęs „(li. *dvana* Miež.)“. Tas lie. *dvana* – tai tik individualus Miežinio leticizmas (žr. Blt XXX 20), kurių taip apstu jo žodyne. La. trm. *dvana*, *dvans*, *dvanums* arealas, kaip matyti iš atlaso, dabar yra kiek toliau į rytus nuo Skaistkalnės, autorius ilgiausiai gyventos vietos Latvijoje. Galimas daiktas, kad Skaistkalnėje dabartinis *tvana* (gretimose šnektose ir *tvans*) yra išstūmęs ankstesnį *dvana* (*dvans*, *dvanums*). Taip skatina manyti dar tai, kad Miežinis šalia tariamai lietuviško *dvana* iš latvių kalbos tvaiko pavadinimų yra prirašęs tik *dvanums*. Iš Lietuvos rašto žmonių *dvana* dar yra vartojęs J. Balvočius-Gerutis, perėmęs ne šį vieną Miežinio leticizmą. Kitas latvių žodžio morfologinis variantas *dvans* yra davęs lie. trm. *dvānas* „tvaikas, smalkės“, žinomą tik iš vienos Latvijos pasienio šnektos, Ūnuškio (LKŽ II 665 = II² 936), kurio pašonėje esančios latvių šnektos kaip tik turi *dvans*.

10. La. trm. (*darbu*) *dzīvuot* „dirbti“. LAL 219 tas latvių veiksmazodis sugretintas su lie. *gyvoti*, paimtu iš ME I 559. Tačiau toje vietoje Endzelynas lie. *gyvoti* „gyventi“ yra nurodęs kaip la. trm. *dzīvât* (*dzīvât²*) „dirbti; gyventi“ atliepinį. Įprastinis la. *dzīvuôt* tikslus atliepinys yra lie. *gyvúoti*. Dėl reikšmės „dirbti“ pasirodymo plg. lie. *gyvénti* (žemę), *gyvėnamas* (jautis), *užgyvénti* „uždirbti“.

11. La. trm. *ērikas*. Kalbant apie (šilinių) viržių (*Calluna vulgaris* Hull., ankstesnėje bot. nomenklatūroje vadintų ir Erika vulgaris L.) pavadinimus, bene pirmą kartą iš poros Kuršo pietvakarinių šnektų į viešumą iškeltas la. trm. *ērikas* laikomas (su klaustuku) paimtu iš lotyniškojo *Erica vulgaris*. Sunku patikėti, kad kaimiečiui nepažįstama mokslinė botanikos nomenklatūra galėtų tiesiogiai papildyti jo šnektos žodyną. Veikiau reikėtų galvoti apie Baltijos vokiečių tarpininkavimą. Iš Vokietijos miestelėnų tarmių yra žinomas *Erika* „(šilinis) viržis“; be to, iš Liubeko dar nurodomas kito viržio, dažnai su šiuo vadinamo vienodai, pavadinimas *Erich* „(šilinis) šilžiurkštis, *Erica tetralix* L.“ (Marzell WDP I 734, II 275). Tik dėl įdomumo galima pridurti, kad lo. *erīca* (*erīce*) „viržis“ savo ruožtu yra iš gr. ἐρείκη „t. p.“, kurį etimologai neretai sieja su lie. *viržis*, la. *viržis*, *virsis*.

12. La. trm. *eža puķe(s)* / *ežu puķe(s)*, *eža zāle²* / *ežu zāle²* ir kt. Kraujažolės (*Achillea millefolium* L.) pavadinimų (16 žml.) apžvalgoje rašoma:

„Zemgalē ap Dobeli 136 un Kurzemē ap Saldu 104 plaši lieto nosaukumu *ežupuķes* (*eža puķes* un variantus), nelielā izlokšņu grupā ap Dobeli 136 – arī *ežu zāle(s)*. Šajos nosaukumos ietverta norāde par auga augšanas vietu (sal. *eža* 'der Feldrain, die Feldscheidung' ME I 572)“ (60). Nurodytoje vietoje Endzelynas, anuomet teži- nojęs sudėtinį kraujažolės pavadinimą *ežu zāle* su dviprasmiška daugiskaitos kilmi- ninko forma, yra jį pateikę straipsnyje *eža* „lysvė; laukų, rėžių riba“. Dabar jau būtina atsižvelgti į visą atlase sutelktų susijusių duomenų įvairovę. Anksčiau likę nežinomi sudėtiniai bei suaugtiniai pavadinimai *eža puķe(s)*, *ežapuķe(s)*, *eža tēja*, *eža zāle*² vieningai savo *eža(-)* rodo, kad čia daiktavardžio *ezis* „ežys“, o ne *eža* „ri- ba“ kilmininkas. Tad natūralu būtų manyti, kad pavadinimai su formaliai dvipras- miškais *ežu(-)* ar *ež-* irgi remiasi tuo pačiu *ezis*: *ežu puķe(s)*, *ežapuķe*, *ežu zāle(s)*², *ežpuķes*; plg. ir vedinį *ežene(s)*. Kito augalo, pataiso, pavadinimą *ežu cisas*, nors irgi težinotą su daugiskaitos kilmininku, Endzelynas jau buvo apsisprendęs dėti prie *ezis* (ne *eža*), ir tokį pasirinkimą buvus teisingą patvirtino vėliau susiradęs variantas *eža cisas* (EH I 371). Tai, kad kraujažolės pavadinimai kartais – vieną sykį *ežapuķe*, o kitą *ežu zāle* – pačių informantų, kaip pacituota atlase, siejami su *eža*, veikiausiai tėra antrinis dalykas, liaudies etimologijos apraiška (pavadinimus be aiškios pirmi- nės motyvacijos norima padaryti motyvuotus).

13. L a. *griķi*. Dėl (sėjamųjų) griķių (*Fagopyrum sagittatum* Gil.) įprastinio pavadinimo la. *griķi* kilmės sakoma: „līdz ar liet. *griķai* vai ar tā starpniecību aizgūts no poļu *gryka* vai arī no atbilstošās senkrievu formas līdz 10. vai 11. gs., vai lv. *grick*“ (107). Jau seniai išaiškinta, kad le. *gryka* kilęs iš lie. *griķ(i)ai* (savo ruožtu atėjusio iš rytų slavų senkalbės), o ne atvirkščiai. Sprendžiant iš la. *griķi* (*griķis*) formos, pa- prasčiausia būtų manyti jį esant iš lie. *griķiai* (*griķis*).

14. L a. trm. *grieznis* (poveikis kaimynų kalboms). Kalbant apie la. trm. *grieznis* ir panašius sėtinio (*Brassica napus* var. *napobrassica* (L.) Rchb.) pava- dinimus (47 žml.), neiškeltas jų poveikis atsakantiems lietuviškiems pavadinimams, nors analogiškas LKA I 89 žml. ir užsimintas (LAL 116). O į tokios pat paskirties baltarusių atlaso ДАБМ 276 žml. kažkodėl nė nepasižiūrėta (ką jau bekalbėti apie lenkų MAGP VII 350 žml.), todėl la. *grieznis* (ir pan.) ir br. trm. *прыж(ын)а* (ir pan.) „t. p.“ santykis paliktas visai be dėmesio; baltarusių pavadinimą reikėtų lai- kyti leticizmu, o ne lituanizmu, kaip kad yra norėjusi E. Smulkova, nepelnytai susi- laukusi pritarimo ЭСБМ III 109 (žr. BEE 210 t.).

15. L a. (r š., r e t.) *izspirgas*, trm. *spirģiņi*. Tarp spirgų pavadinimų, ži- nomų iš raštų (ir paprastai esančių ME ir EH), bet rengiant atlasą šnektose nerastų, minimas Kurmino žodyno *izspirgas* (LAL 174). Šio pavadinimo nebuvimą gyvojo- je kalboje nesunku paaiškinti: tai tik individualus raštų lituanizmas, perimtas iš prototipinio Sirvydo žodyno, kur atsakantis straipsnis buvo toks: „**Skwarki**. *Cremium*. *Izspirgos*“ SD⁵ 341. Aknystos lituanizmą *spirģeni* / *spirģini* / *spirģiņi* (ir

Kurmino *spirgini*) netikslu kildinti (kartu su ME) iš lie. *spìrginas* „didelis spirgas“ (168), nes tai ypatingos didinamosios reikšmės priesagos *-inas* vedinys. Tokia daryba lietuvių kalboje ribota, tik vietomis kiek labiau įprasta, tad nėra ko labai stebėtis, kad LKŽ XIII 423 visai neturi amplifikatyvo *spìrginas* vartojimo pavyzdžių iš dabartinių šnektų ir tenkinasi ankstesniais rašytiniais (dažniausiai žodynų) paminėjimais. Paprastosios reikšmės „spirgai“ lituanizmo šaltiniu reikia laikyti tokios pat reikšmės lie. *spirginiai* (vns. *spirginys*), pažįstamą ir aukštaičiams rytiečiams.

16. Lie. tr m. *kōlis*. Dabar įprasčiausias latviams sėtinio pavadinimas (kitas ganėtinai ryškus jo konkurentas jau užsimintas kiek pirmiau, 13 atskaidoje) *kālis* esąs „līdz ar ig. *kaal* un liet. *kōlis* aizgūts no zviedru vai vlv. *kāl* ME II 191, LEW 281, vai arī no lv. *kāl* LEV I 371“ (LAL 116). Dėl lie. *kōlis* (*kolys*) kildinimo tokio didelio svarstymosi negali būti – iš geografijos matyti, kad tai leticizmas, pratęsiantis latvių germanizmo arealą į vidurio Lietuvos šiaurinę dalį.

17. La. tr m. *krizduoles*, lie. tr m. *kristólbērē*. Prie agrasto (*Ribes grossularia* L.) pavadinimo *krizduoles*, vartojamo Kurše, skliausteliuose prirašyta: „līdz ar liet. *krizduolē* < vācu dial. *kristólbere* ME II 282“ (LAL 79). Nurodytoje žodyno vietoje kilmė aiškinama kiek kitaip: „*krizduōles*... auch *krizduores*... [Nebst li. *krizdūlē*] aus d. dial. *krisdohre* [od. *kristólbere*] < Christdornbeere“. Pirma, tarsi norint labiau suartinti su latvių forma, dėl neatidumo dabar atsirado nesamas lie. *krizduolē*. Endzelynas lietuvių žodį bus paėmęs iš Juškos žodyno, nekeisdamas formos, tegu ir abejojamos: „*Krizdūlē* (м. б. ū uзъ ū?), -ēs, f. *Kal*. ... v. kristúbélē“ J III 249. Žodis turėtų būti iš Kalťinėnų (plg. J I I), toli nuo latvių žemių. LKŽ išlaikyta J forma *krizdūlē*, ir pasielgta, matyt, teisingai; dėl *ū* plg. ir la. (Dunikoje) pagrečiui *skrizduoles* / *skrizdūles* (pačios atlasininkės tolėliau, vos už gero sakinio, užsiminusios šiuos variantus, šalia pateikia jau nebeperdirbtą tą patį lie. *krizdūlē*). Dėl la. *krizduoles* pasirinktas antrasis galimas šaltinis (*kristólbere*) formaliai kaip tik mažiau priimtinas negu nutylėtas pirmasis – v. tr m. *krisdohre* (dar plg. iš Mickos cituojamą Baltijos v. *Krisdor(e)n* Marzell WDP III 1351), iš kurio galimas ne tik la. tr m. *krizduores*, bet ir *krizduoles* (su disimiliaciniu *l*). V. tr m. *kristólbere* (dar plg. Prūsų v. *Kristólbeere* Prellwitz DL 41, *kristolbär* Alm 73) yra davęs lie. tr m. *kristólbērē* LKŽ VI 636 (kur prirašytas tik tolimesnis vokiečių žodžio variantas).

18. La. tr m. *kupata* žr. 6 (*čupa*).

19. La. tr m. *kurkinu zāle*. Šis retas kraujažolės pavadinimas tik palygintas su la. tr m. *kurka* „kalakutė“, paskolintu (kaip ir lie. *kūrka* „t. p.“) iš slavų kalbų (LAL 60). Bet la. tr m. *kurkins* dėl priesagos *-ins* negali būti paimtas iš slavų. Kadangi latvių kalboje paukščių (ir kitų gyvūnų) patinų pavadinimai su priesaga *-ins*, rodos, jau seniai nebedaromi, skirtingai nei lietuvių su *-inas*, nebent būtų galima įtarti, kad tai lituanizmas (< lie. ryt. *kuřkinas*). K. Ancytis prie lituanizmų skyrė ne tik Aknystos *kuř'kinc* (*kurkins*) „kalakutas (patinas)“, bet ir *kuř'ķę* „kalakutė“ <

lie. *kūrķē* (A n c ī t i s AI 39, 194). Vienoks ar kitoks la. *kurkins* atsiradimo aiškini-
mas kraujažolės sudėtinio pavadinimo kilmės suvokimo, žinoma, dar nelemia. La.
trm. *kurkinu zāle* „kraujažolė“ (kaip ir *tītarzāle*, *tīteru zāles* ir pan. „t. p.“) veikiau-
siai yra savarankiška (ne kokia nors verstinė) latvių leksikos naujovė (tokios pat
motyvacijos žolių pavadinimų yra, pavyzdžiui, ir lietuvių kalboje, tik jie taikomi
kitoms žolėms, tinkamoms kalakutamams šerti).

20. La. *kūts*, lie. trm. *kūtē*. Aiškinant tvarto (karvidės) pavadinimams skir-
to 53 žml. svarbiausią žodį *kūts* (*kūte*), kad ir užsimintas lie. trm. *kūtē* (*kūtīs*), dėl jų
tarpusavio santykio ir tolesnės kilmės kaip ir nieko nepasakyta (126). Labai ko sun-
ku ir tikėtis, kai čia ir vėl net nė skersomis nežvilgterta į LKA I, kur įdėtas tokios
pat paskirties 13 žml. Endzelynas, atskirame straipsnyje svarstydamas la. *kūts* kil-
mę (FBR XI 200 t. = E n d z e l ī n s DI III 1 563 t.), labai svarbų balsą kaip tik yra
teikęs lie. *kūtē* (*kūtīs*) geografijai. Dabar pasitvirtina Endzelyno įtarimas, kad lietu-
vių žodis, nors platoku ruožu traukdamasis palatve, dėl geografijos veikiau yra leti-
cizmas, todėl bene priimtinausias bus tolesnis siejimas su ukr. *кўча* „kiaulidė“ ir
kt. Frenkeliui šis svarbus Endzelyno straipsnis kažkodėl yra iškritęs iš akiračio –
savo žodyne jis kartoja Becenbergerio nuomonę, kad žodis esąs per prūsus atėjęs
germanizmas (Endzelynas, pradžioje irgi pritaręs tokiam aiškinimui, šiame straips-
nyje pagrįstai nuo jo atsimetė).

21. La. trm. *ķempene / ķimpene*. Nurodant kempinės pavadinimų (13 žml.)
iš skolintinės *ķempe* grupelės artimiausius prototipus lietuvių kalboje (54), tai, kas
jau pateikta Endzelyno, dabar galėjo būti dar bent kiek patikslinta bei papildyta iš
LKŽ; pvz., dėl la. trm. *ķempene / ķimpene* tiko prirašyti lie. trm. *kėmpenė* (tarmiškai
galėtų būti ir *kìmpenė*) „kempinė“.

22. Lie. *laīdaras*, la. trm. *diendārzis*. LAL 52 žemėlapis su „aptvaro
(aptvertos ganyklos)“ bei „diendaržio“ semantikos žodžiais, palygintas su maždaug
tokios pat paskirties LKA I 10 žemėlapiu (to, deja, ir vėl nepadaryta), padeda ge-
riau suvokti genetinius santykius tarp tos srities latvių ir lietuvių panašių žodžių.
Lie. trm. *aplūokas*, nepaisant gana didelio išplitimo Žemaičiuose, dėl fonetikos,
neleidžiančios tiesiai sieti su lie. (*ap*)*leñkti*, veikiausiai teisingai vis dažniau laiko-
mas leticizmu. Bet tokiu atveju ir jo porininkas *laīdaras* (su var.), kuris šiaip dėl
garsų (palikus nuošaliui kiek įtartina priegaidžių nesutikimą) galėtų būti neskolin-
tas (tokios nuomonės kaip tik ir įprasta laikytis, plg. A. Sabaliausko apžvalgą LKK
XII 47 t.), dėl ypatingo funkcinio artumo su la. *laidars* irgi pasidaro labai įtartinas.
Būga, rodos, niekur nėra atvirai pasakęs, kad *laīdaras* – leticizmas, bet kad jo jau
būta kaip tik tokios nuomonės, galima spręsti iš to, jog pateikdamas rytų baltų me-
tatonijos pavyzdžių su priesaga *-aras / -eras* jis šalia la. *laīdars* (*leīdars*) nėra prirašęs
atsakančio lietuvių žodžio (B ū g a II 390), šiaip jau ne sykį jo kitomis progomis
užsiminto. Sprendžiant iš atlasų, rytuose, priešingai, galima įtarti atvirkščios krypties
įtaką: Latgaloje atsirasti *diendārz(i)s* bene bus paskatinęs lie. *diēndaržis* (su var.).

23. La. trm. *mātrāji* (*mētrāji*) žr. 5 (*buļbāji*).

24. Lie. (rš., ret.) *paeglis*. ME III 23 s. v. *paegle* „kadagys“ prie varianto la. *paeglis* skliausteliuose prirašytas lie. *paeglis* (tai dabar pakartota LAL 46) Endzelyno tikriausiai paimtas iš Miežinio žodyno, kur jis tėra vienas iš daugelio to autoriaus leticizmų ir todėl nerodo rytų baltus turėjus bendrą priešdėlio *pa-* vedinį kadagiui vadinti, padarytą iš eglės pavadinimo (iš pastarojo lietuviai, skirtingai nuo latvių, turi galūnių vedinius *égliš, ėglius, ėglius, ėglius* „kadagys“). Nepateisinamas nė Miežinio leticizmo perrašas LKŽ IX 65 *paėglis* (su *ė*).

25. La. trm. *pašaline* (*pašelina*). Kartu su la. trm. *pašale* (*pašele*) „peludė (po pastoge)“, kurio lietuviška kilmė nurodyta (LAL 133), išsivisitas lituanizmas veikiausiai yra ir toje pačioje Latgaloje pasitaikantis *pašaline* (*pašelina*) „t. p.“ (134), galėjęs atsirasti iš lie. trm. (ryt.) *pašalìnė* „šalinė (javų, šieno kraunama vieta)“ (LKA I 55).

26. La. trm. *pažags* ir lie. trm. *pāžags*. Dėl Latgaloje pažįstamo pušinės (pečšluostės) pavadinimo *pažags* kilmės atlase nurodyta: „< liet. *pāžags* 'priežu zaru krāsns slota; kruža kāts' < poļu dial. *požoch*, sk. Reķēna 233, ABS XIX 30“ (176). Pasirinktas, deja, ne pats gerasis aiškinimas. O tų aiškinimų, be pateiktojo (A. Rekenos), būtų galima skirti dar du: Briukneris kildino tiesiai iš slavų, nurodydamas r. *ножаз*, le. *ożóg* „žarsteklis“ (Brückner LSS 180; taip, nors su klausuku, ir Endzelīns DII 94; dar plg. Machek² 424 s. v. *ožeh*: „La. *pažags*, *pažaga* z ruštiny?“), o Endzelynas vėliau (ME III 144) mėgino sieti (vėl prirašydamas klausuką) su la. *žuogs* „tvora“ (plg. ir trm. *žuogi* „žagarai“), kurio kilmė, tarp kitko, kol kas dar nėra iki galo paaiškėjusi. Dar palyginti neseniai, apibendrinant ankstesnes pastangas (tarp jų jau ir Rekenos), būdavo tenkinamasi konstatavimu, kad *pažags* (*pažaga*) kilmė neaiški (Б. Л а у м а н е, Контакты 1977 83 t.; A. S t a f e c k a, La. kont. pēt. 1987 205). Žvalgantis gretimų slavų žodynuose tokio žodžio, iš kurio galėtų būti la. *pažags* (*pažaga*) „pušinė; šluotkotis; pagaikštis, medinis žarsteklis; puodšakė (krosnies šakės)“, pirmiausia reikėtų sustoti prie br. *ножаз* „pagaikštis, žarsteklis; pečšluostė“ (СБГ IV 1984 34 t.), „strypas, akstis, iešmas“ (РБС 1953 53, БРС 1962 699). Tai lokalinė gretybė, susidariusi šalia slavų kalbose kur kas labiau išplitusio kitą priešdėlį turinčio galūnės vedinio **o(b)žegъ* (: **o(b)žegti* „apdeg(in)ti“), plg. br. (*o*)*ножаз* „žarsteklio, (krosnies) šakių, pušinės (ir pan. įrankių) kotas; smailas pagaikštis; pagaikštis apdegintu galu“, *ажагі* „prie krosnies reikalingi įrankiai (žarsteklis, puodšakė, įrankis keptuvei kilnoti ir kt.)“, r. trm. *ожэг, ожог* „žalga, pagaikštis, vartojamas vietoj žarsteklio“, ukr. trm. *о́жог, о́жуг* „t. p.“, le. *ożóg* (trm. *ożog*, s. *ożeg*) „žarsteklis; (trm.) nuodėgulis; sena šluota“, č., slov. *ožeh* „žarsteklio, (krosnies) šakių (ir pan. įrankių) kotas; žarsteklis“, bulg. trm. *ожег* „žarsteklis“, sr., chr. *о́жег* „t. p.“, slov. *ožeg* „t. p.; žalga apdegintu galu“ (Гор я е в 237, Brückner 388, Machek² 424, ЭСБМ I 95, II 182, Bańkowski II 475 t.). Kadangi la. *pažags* puikusiai, be jokių fonetinių ir semantinių kliūčių, gali būti

kildinamas iš br. *но́жас* (tik už jo veikiau reikėtų matyti s. br. **но́жозъ*), nebėra reikalo dairytis į lie. *pāžagas*. Juo labiau, kad pastarasis pasitaiko tik pietinėje Lietuvos pusėje, tad toli nuo Latvijos. Semantiškai jis kur kas labiau ribotas nei la. *pažags* – LKŽ IX 705 t. nurodytas tik reikšme „pušinės, žarsteklio kotas“ (jo visai nėra LKA I, telkusiame, be kitų, pušinės, žarsteklio ir puodšakės pavadinimus). Kildinti jį reikia iš to paties br. *но́жас* (s. br. **но́жозъ?*) reikšme „(pušinės) kotas“. LKŽ prirašytas spėjamas šaltinis le. trm. *pożoch* „pušinės kotas“ (vėliau ir kitų kartotas) – nepriimtinas fonetiškai. Iš br. *но́жас* „pušinė“ (žinomo dar ir reikšmėmis „pušinės kotas; žarsteklis“, žr. CБГ IV 35) veikiausiai yra su Latgalos *pažags* arealu susisiekančių poros šiauriau esančių latvių šnektų *pažaks* „t. p.“. Kito, Žiemgalos, arealo *pažaga* „pušinė“ bene bus iš anksčiau galėjusio pasitaikyti gretimio baltarusių *-a* vedinio, plg. (tegu ir kitoniškos reikšmės) s. br. *но́жоза* „gaisras“, taip pat br. *над́жоза / над́жозъ* „prakuras“.

27. La. *pelaški*, trm. *aitaški*. Komentuojant 16 žml. kraujažolės (*Achillea millefolium* L.) pavadinimus (apie vieną iš jų, trm. *kurkinu zāle*, jau kalbėta 17 atsk.), mėginama nutolti nuo dalies jų tradicinio aiškinimo, pripažįstančio akivaizdų rėmimąsi la. *aste* „uodega“. Tačiau pateiktas alternatyvus aiškinimas, kad *pelaški* galys būti „atvasinąs no saknes *pel-* 'pelėks' ar piedėkli *-ast-*“ (59), nėra įtaigus jau vien todėl, kad žodžiai daromi iš žodžių, ne iš šaknų, o latviai (kaip ir kiti baltai) neturi „pilkas“ reikšmės atsakančio pirminio būdvardžio (su kamienu, tolygiu šakniai), tad ir *pelaški*, vėlyvas (vien latvių) žodis, negali būti tokio nesamo būdvardžio sufiksiniis vedinys. Kas kita siejimas su realiu *pele*, dar paremiamas kitose kalbose irgi pasitaikančių kraujažolės panašių sudurtinių pavadinimų su vienu sandu iš tokios pat reikšmės daiktavardžio, plg. v. *Mauskraut* (trm. *Müsächrut*), *Mauskümmel* (trm. *Müsächümi*) ir pan. (Marzell WDP I 93). Kitaip mėginama vengti la. trm. *aitaški* (ir pan.) tiesioginio siejimo su *aste*, čia tarsi įžiūrint kitų augalų pavadinimo perėmimą, nors dėl rėmimosi avies pavadinimu ir palyginama su v. *Schafgarbe* „kraujažolė“ (60). Plačiau pasidomėjus kraujažolės pavadinimais kad ir toje pačioje vokiečių kalboje, nesunku būtų buvę įsitikinti, jog šio augalo ilgų ir minkštų (smulkiai suskaidytų) lapų panašumas į gyvūnų uodegas ne vien latvius yra paskatinęs susidaryti pavadinimų, atsiremiančių į gyvūno uodegą žyminčius žodžius, plg. v. trm. *Katzenschwanz*, *Katzenstert*, *Lämmerschwanz*, *Rattenschwanz* (Marzell WDP I 85). Su dūriniu *pelaški* (*peļastes*...) bei sudėtinu pavadinimu *peļu astes* vidine forma ištiesai (abiem sandais) sutampa, pavyzdžiui, kraujažolės pavadinimai č. trm. *myší ocásek*, *myší chvost(ek)*, *myší chvostik* (Machek ČSJR 245), rum. *coada-șoarecelui*, vgr. *egérfarká* (Marzell WDP I 85). Iš palatvės (senosios Biržų apskrities) žinomas *peluodegiai* (užrašyta *pelvuodegiai* LBŽ 6) – latvių pavadinimo vertinys (o latviai ties Biržais – tai dabar matyti iš LAL – kaip tik vartoja darybiškai visiškai skaidrų variantą *peļastes*). Pabrėžtos *pelestē* „*Achillea* L.“ – leticizmas, veikiausiai atsiradęs

iš la. trm. *pelestes*, nors Pabrėžos tėviškės artimiausi kaimynai latviai, sprendžiant iš atlaso, dabar tokio varianto neturi. (Lie. *peleste* ir *peluodegiai* nesavarankiškumas neseniai jau buvo užsimintas kita proga, recenzuojant Fiurekerio rankraščinio žodyno publikaciją, žr. Blt XXXII 268).

28. La. *pie darbs*. Kluono, klojimo pavadinimas *piēdarbs* pirmiausia sietinas ne su *piēdarīt* (LAL 135) – tai tiktų retam trm. *pie dars* (*pie dārs*) „t. p.“ –, ir dar reikšme „pildyti, prikrauti“. Kadangi *-b-* turėtų būti iš pamatinio žodžio, reikia manyti, kad tai (kaip ir ret. trm. *piēderbs*² EH II 246) galūnės vedinys iš vksm. *piēdirbt* „pridirbti, pristatyti“. Tokį pamatinio veiksmožodžio pasirinkimą papildomai paremia tai, kad *pie darbs* dar žinomas ir reikšmėmis „priepirtis“ (ir apskritai „priemėnė“ EH II 246), „priestatas“ (ME III 242).

29. La. trm. *plāns*, lie. *plonas*. Antrasis (po *kluōns*) iš plačiau vartojamų grendymo pavadinimų *plāns* komentaruose turi prierašą „sal. liet. dial. *plānas*, liet. *plónas*, pr. *plonis*“ (LAL 137). Svyruojančio tarimo lie. trm. [*plōns* / *plānc*] pasitaiko tikrai į šiaurės rytus nuo Jōniškio, pačiame Latvijos pasienyje, ir yra neabejotinas leticizmas (LKA I 54). Iš to paties pakraščio vienos vietos užrašytas *plónas* nedaug tesiskiriančia reikšme „asla“ (LKA I 37), žinoma, yra tas pats leticizmas (abejopų reikšmių yra ir la. *plāns*). Abejoti galima tik dėl s. lie. (iš Bretkūno težinomo) <*planas*> „grendymas“ kilmės, bet labai guldyti galvą, kad jis neskolintas, etimologams nederėtų. (Apie dar kitokią painingą, esančią LKŽ, čia atskirai nebekalbama – po to, kas pasakyta, ji jau savaime turėtų būti matoma vien sugretinus X t. straipsnius 2 *plānas* ir 1 *plónas*).

30. La. trm. *pucene*, (s. rš.) *putenes*, lie. *pūtinas*. „Kurzemē plaši lieto nosaukumu *pucene* (tā cilme nav skaidra; tiek skaidrots kā «putnu koks», jo tā ogas ēd putni, un saistīts ar rakstu avotos reģistrēto irbenāja nosaukumu *putenes* 'Vogelbeeren' L 1773, 244, St. 1789 I 214; liet. *putinis*, sk. ME III 401, 440)“ (LAL 42). Čia daug kas iškreiptai atpasakota. Endzelynas, užsiminęs anksčiau pareikštą spėjimą, kad šermukšnio pavadinimas *pucene* gal sietinas su lie. *paūkštis*, pats manė, kad vargu jį reikėtų atskirti nuo *bucene* „t. p.“ (germanizmo *buks* „ožys“ vedinio). Geografiškai tai, kaip dabar matyti iš atlaso, visai priimtina, nes *bucene* – taip pat Kuršo žodis, ir ne viena šnekta pažįsta abu variantus. Kad *pucene* būtų kas rimtai siejęs su senesniųjų žodynų *putenes* „putinai“ (gal ir „šermukšniai“), kaip ir nebuvo girdėti. ME III 440 tik vienas *putenes* lyginamas su lie. (M. Lietuvos žodynų) *putinis* „putinas, putelis“ bei įprastiniu lie. *pūtinas* (taip darė ir Būga). Kas kita yra visai kitokios „paukštinės etimologijos“ mėginimas – iš tikrųjų būta nesėkmingų pastangų la. *putenes* (ne *pucene*!) susieti su *putns* „paukštis“ bei lie. *pūtinas* su homonimu *pūtinas*, pastarajam vietoj tikrosios reikšmės „gaidys“ priskyrus bendresnę „paukštis“ (А. Радзявичюте, Blt XXIII 34–36). Tarp la. *putenes* ir *putns* negalimi darybos santykiai. Lie. trm. *pūtinas* „gaidys“ – retas (gal tik okazinis)

vedinys iš *pūtė* „višta“ (pasidarytas įprastinių opozicijų *žąsinas* : *žąsis* ir pan. pavyzdžiu). Taip jį reikia suprasti ir sudėtiniam emociuotam tetervino pavadinime *šilo pūtinas* (plg. *gaidys medinis* „t. p.“ K I 242). Tad *pūtinas* „Viburnum opulus L.“ ir trm. ret. *pūtinas* „gaidys“ – aiškiai skirtingos etimologijos homonimai.

31. La. *pūne, pūnis* „(s. rš., ret.) tvartas“. Baigiant tvarto pavadinimų (su centriniu žodžiu *kūts*, čia jau liestu 20 atsk.) apžvalgą, LAL 127 užsimintas *pūne* nurodytoje Kurmino žodyno vietoje (11) yra straipsnyje „CHLEW. *Stabulum, caula*. Pyunie, kļaus, dorzinie“, atsiradusiame latgalinant Sirvydo antrojo žodyno „**Chlew**. *Stabulum, caula* (æ. f.) *Pune, gurbas*“ SD⁵ 25. Gal ir negalima sakyti tą žodį esant ištiesai paimtą iš Sirvydo: Kurminui veikiausiai jau buvo žinomas latgalių *pūne*, tik jis nebuvo labai tikras dėl jo semantikos („daržinė; peludė“), tad pamanė galėsiant atstoti ir lie. (Sirvydo) *pūnė* „tvartas“. Panašiai reikšme „tvartas“ *pūne* galėjo atsirasti vietoj Sirvydo *pūnė* dar ir straipsnyje „KOZIARNIA. Kazinejca, v. kozu kļaus, pyunie“ 57 mainant SD⁵ 109 esančio atsakančio straipsnio lietuviškąją dalį *Obkine pune*. Kitaip su *pūne* reikšme yra trečioje Kurmino žodyno vietoje. Kad būtų aiškiau, čia reikia pacituoti abu straipsnius, prasidedančius tuo pačiu (tarsi homoniminiu) le. *obora*: „OBORA. *Stabulum. pecuario. Kļawy lūpu. OBORNE, OBORA. Claustum, septum. Dyndorzys, pyune kļawu, paszalejtia*“ 109 – plg. „**Obora**. *Stabulum, pecuaria loca. Gurbas. Obora*, (aliter) *Claustum, septum, dimittere pecus è clauftris. Pune, namas*“ SD⁵ 200. Lotyniškieji reikšmės atliepiniai lyg ir neleidžia abejoti, kad le. *obora* pirmajame straipsnyje Knapijaus turėtas galvoje kaip tvarto pavadinimas, o antrajame – kaip diendaržio, laidaro (aptvaro gyvuliams). (Tarp kitko, abiem tom reikšmėm pažįstamas ir tarmėse pasitaikantis slavizmas *abarà / ābāras*, žr. LKŽ I² 2, LKA I 47, 50 su 10 ir 13 žml.). Sirvydas, gal le. *obora* pažinęs tik įprastine pirmąja reikšme, parinkdamas lietuviškus reikšmės atliepinius į tą skirtumą kaip ir nėra atsižvelgęs. Abejur jo prirašyti vien rytietiški tvartų pavadinimai, nors ir ne tie patys: pirmajame straipsnyje – *gurbas*, antrajame – *pūnė, namas*. (Kad *namas*, šiaip jau ir Sirvydo dažniausiai vartotas maždaug taip, kaip įprasta dabartinėje bendrinėje kalboje, čia suprastinas reikšme „tvartas“, galutinai patvirtina pirmojo Sirvydo žodyno straipsnis „**obora / bouile, stabulum. kuġinis / namas**“ SPr 102; kartu, kaip matyti, pavartotas dar vienas Sirvydui buvęs pažįstamas rytiečių tvarto pavadinimas *kūginys*). Kurminas, atvirkščiai, parinkdamas atsakančius latgalių žodžius, aiškiai yra stengęsis išlaikyti sakytajį dviejų le. *obora* (ir kartu dviejų straipsnių) skyrimą. Tad antrajame straipsnyje tarp *diendārzis* „laidaras“ ir *pašalīte* (susijusio su la. *pašale, pašala, pašalis* ir pan. „padangtė, stoginė; peludė“ iš lie. *pašalē, pašalys* „t. p.“; dar plg. 25 atsk.) esantį *pūne* (*klēvu*) veikiausiai reikia suprasti „(tvartų) laidaras“. Iki šiol šis žodis iš latvių kalbos tokia reikšme, beje, nebūdavo minimas, tačiau ji visai įmanoma (plg. lie. *pūnē* 3 rkš. „diendaržis, laidaras“ LKŽ X 916). Vadinasi, trečiąją *pūne* pavartojimą Kurmino žodyne,

irgi vietoj Sirvydo *pūnē* ir gal taip pat pastarojo paskatintą (prisimintas latgalių panašus žodis), dar mažiau nei anuos du tiktų laikyti pakankamai patikimu įrodymu, kad XIX a. viduryje *pūne* latgalių pažintas reikšme „tvartas“. Jeigu jau imta žvalgytis į praeitį, daug svarbiau būtų buvę nurodyti bemaž dviem šimtmečiais ankstesnį Elgerio *pūnis* „tvartas“: „**Chlew.** Stabulum, caula.æ: f: **kutis / kuts / pūnis / klawa**“ ElgD 33. Elgerio žodyno straipsnių latviškoji dalis kur kas mažiau paveikta Sirvydo antrojo žodyno lietuviškojo teksto negu Kurmino žodyno, tad ja labiau galima pasikliauti kilus abejonėms dėl vieno ar kito leksikos reiškinių realaus buvimo ano meto gyvojoje kalboje (šiuo atveju už nepriklausymą nuo Sirvydo kalba ir kitoniška žodžio morfologinė forma). Geresnė pažintis su la. *pūne* (*pūnis*) tiek reikšme „tvartas“ (gal ir „laidaras“), tiek ir dabar įprastinėmis reikšmėmis „(šieno) daržinė; peludė“ (LAL 55, 57 žml., koment. 129 t., 133, 135) turėtų bent kiek praversti toliau svarstant šio dar ne iki galo paaiškėjusio žodžio kilmę (kol kas paprastai kalbama apie skolinimo santykius tarp lie. *pūnē*, *pūnis* bei kt. ir br. *пўня* bei kt., tačiau nesutariama dėl skolinimo krypties, žr. Blt V 68).

32. La. trm. *pupurs*, lie. trm. *pūpuras*. La. *pumpurs*, *pumpuris* LAL 58 palyginti (nusižiūrėjus, kaip dažniausiai ir kitais tokiais atvejais, į ME ir porą parankinių etimologijos žodynų) su tos pačios reikšmės atliepiniais lie. *puṁpuras*, *pumpurys*. Panašiai šalia la. trm. *pupurs* buvo galima nurodyti šen bei ten lietuvių šnektose pasitaikantį *pūpuras* „t. p.“ (LKŽ X 945).

33. La. (s. rš.) *putenes*, lie. *pūtinas* žr. 30 (*pucene*).

34. La. trm. *rentiņi*. Jau vien iš geografijos (buvimo tikrai pačiu Lietuvos pasieniu pietvakariuose) dabar matyti, kad rentinio (jo rąstų) pavadinimui *rentiņi* kur kas geriau tinka ne kuronizmo (LAL 139), o lituanizmo vardas. Lie. *rentinys* plati geografija taip pat nerodo, kad tai būtų specifinis kuršių palikimas.

35. La. *sērmūkslis*. Pasižvalgius tikslesnių atliepinių LKŽ XIV tome, prie to, kas nepasitikrinus paimta iš antrinių šaltinių (LAL 41), būtų tikę šalia la. *sērmukslis* „šermukšnis“ bei kitų panašių variantų dar pridėti bent jau lie. trm. *šermūkšlis* „t. p.“ (658).

36. La. *slieka* ir (trm.) *sluoka* (tikslintini atliepiniai lietuvių kalboje). Susieti slieko įprastinį pavadinimą la. *slieka* su dar labiau visuotinai vartojamu (tik per klaidą palaikytu tarmybe) lie. *sliekas*, kaip tai padaryta LAL 89, lyg ir nepakan-ka. Lietuviams pažįstamas ir tikslus atliepinys *slieka*. Iš gyvosios kalbos jis, tiesa, dabar nežinomas, tačiau jo rašytinė istorija prasideda anksčiau nei įprastinio *sliekas* – jį vieningai turi visi seniausieji rankraštiniai M. Lietuvos žodynai, pradedant Lex: *Regen wurm Slieka* (70 a; pan. C II 287, Q 409). Antrasis iš tų žodynų kartu yra ir seniausias žinomas *sliekas* rašytinis šaltinis, tačiau jo reikšmė – dar ne „sliekas“ (tam turėtas *slieka!*), o „sraigė“: *Schnecke. Slėkas, ô. M Straige, ês. F. Yžena, ôs. F.* (C II 471); tą reikšmę patvirtina ir gretimame puslapyje papildomai pridėta vartojimo

ilustracija iš psalmės: *Wie eine Schnecke verschmachtet: Kaip Slėkas apalpsta*, Ψ. 58. 9 (C II 470; tad iš šios vietos *sliėkas* LKŽ XIII 14 klaidingai nurodytas įprastine „rausiančio žemę kirmino, Lumbricus“ reikšme; dėl C svyruojančios rašybos – tai su *ie*, tai kartais su *é* ar *e* plg. *Grėtinne* II 456, *Grėtine* nenum. tarp 261 ir 262, *Grietinne* 49; *Rėbus*, *Rebjei*, *Rebummas* I 653; *Stėgius* I 453, *Stėgiu* 454 ir pan.). Dvejopas lie. *sliėkas* – įprastinis ir reikšme „sraigė“ – rodyte rodo, kad la. trm. *sluoka* „sliėkas“ pirmiausia turėtų būti lyginamas su lie. *slankà* „sraigė“ (tokia reikšmė, deja, tik iš KŽ), gal dar trm. „gyvatė“, nors sakyti, kad tai vieno ir to paties rytų baltų vedinio tęsiniai, būtų per drąsu. Tačiau dar mažiau į tokį tęsinį gali pretenduoti aiškiai atskirai pasidarytas lie. *slankà* (scom.) „slunkius, gaišlys“ (tarp kitko, jo reikšmė LAL 90 nurodyta ne visai tiksliai – „līdzis, ložņa“). Prie la. trm. *sleiga* „sliėkas“ dar yra pastaba, kad ir lietuvių kalbos žemaičių šnektose esąs *ei* vietoj dvi-balsio *ie* (89); šiaurės vakarų žemaičių vietoj *ie* tariamas *ei*, deja, ne tas pat, kas *ei*.

37. La. trm. *spirgini* žr. 15 (*izspirgas*).

38. La. trm. *stajanka*, *stojanka*. Šis latgalių gubos pavadinimas, vartojamas rytuose palei Baltarusiją, veikiau gautas ne iš rusų (taip LAL 105), o iš baltarusių, kurių gretimose šiaurinėse šnektose, kaip matyti iš tarmių atlaso (ДАБМ 875) ir šiaurės vakarų šnektų žodyno (СБГ IV 585), vietomis pažįstamas *ста́янка* [стайáнка] „t. p.“.

39. Lie. trm. *stařkas*, *stařkus*. Glaustas nurodymas, kad la. *stārķis* (su trm. *starks* ir kt. var.) „gandras, gužutis“ „līdz ar liet. *stařkas*, *stařkus* < vlv. *stork*“ (LAL 96) nėra pakankamai tikslus. Net sutikus, kad lie. *stařkas* / *stařkus* tikrai patikimiau laikyti skoliniu negu savo žodžiu (tokios alternatyvos išgalės dar tebelaukia rimto apsvarstymo), reikėtų kalbėti (ir pirmiausia dėl geografijos) ne apie tiesioginį jo skolinimą iš vokiečių, o iš tarpininkų latvių. Apie tai jau ne vienas yra anksčiau užsiminęs (iš vėlesnių plg. J. S a f a r e w i c z, BPTJ XVII 173).

40. La. trm. *stojanka* žr. 38 (*stajanka*).